

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ ДО НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ У ВУЗІ

Ю. В. Сербін, кандидат психологічних наук, доцент,

Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля,
кафедра практичної психології та соціальної роботи,
м. Северодонецьк

Соціальна адаптація є одним з найскладніших соціально-психологічних процесів, що відбуваються на молодших курсах. До того ж, процес адаптації багато в чому визначає характер, мотивацію та спрямованість діяльності на старших курсах і в період після закінчення ВНЗ. Таке значення адаптаційного періоду на перших курсах ВНЗ привертає особливу увагу і зумовлює актуальність вивчення механізмів керування процесами соціальної адаптації і розробки соціально-психологічних засобів формування і корекції соціальної адаптованості у цей період.

Поняття “адаптація” можна віднести до загальнонаукових понять. Подібні поняття зароджуються на “перехрестях” наук або навіть в окремих науках із наступною екстраполяцією в природничі, технічні та суспільні науки [1]. Поняття адаптації пройшло великий і суперечливий шлях розвитку, труднощі якого пов'язані з об'єктивною складністю самого явища адаптації. З прогресом науки й виходом поняття адаптації з царини біології в інші області знання, якісно змінюється і сам зміст теорії адаптації. Розуміння адаптації багато в чому залежить від особливостей середовища, із яким взаємодіє індивід. Особливості середовища визначають можливості й характер взаємодії, обмежують форми адаптації і задають критерії успішності цього процесу.

В останні роки усе більше уваги приділяється вивченню соціального і психологічного середовища життя людини. Середовище розуміється як комплекс якихось умов, зовнішніх сил і стимулів, що впливають на індивіда. Соціально-психологічна адаптація традиційно виділяється серед інших видів адаптації на основі локалізації середовища, із яким взаємодіє

індивід. Такий підхід дозволяє вийти на деякі закономірні особливості соціально-психологічної адаптації, що визначаються саме специфікою соціального середовища. По-перше, соціальне середовище більш рухливе, ніж біологічне, більш здатне до змін. Отже, - механізми адаптації людини до соціального середовища повинні бути більш рухливі, не задані споконвічно і так само здатні до зміни протягом життя. По-друге, людина займає в соціальному середовищі більш значиме місце: людина не є необхідною ланкою біологічної системи, існування ж соціуму без людини неможливо. Така позиція визначає набагато більші можливості впливу на середовище з боку особистості. По-третє, істотною особливістю соціального середовища є те, що воно є складним, багаторівневим утворенням. Тому говорячи про його особливості, доцільно більш диференційовано підходити до аналізу його рівнів.

Соціальна адаптація до навчальної діяльності є найважливішою складовою процесу соціальної адаптації молоді до умов дійсності, яка змінюється. Соціальна адаптація молоді до нових умов у процесі освіти не є лише пасивним відображенням дійсності, своєрідним віддзеркаленням соціальних умов і суспільних впливів. Включення молоді у громадське життя носить двосторонній характер: соціальна адаптація як форма прийняття суспільних відносин і ювентизація як форма відновлення суспільства, пов'язана із залученням молоді у його життя. Специфічною особливістю студентства як соціальної групи є освітня діяльність. Процес навчання у ВНЗ передбачає включення студентів у систему суспільних відносин і засвоєння соціальних цінностей суспільства. "Студентство - це мобільна соціальна група, метою діяльності якої є організована по визначеній програмі підготовка до виконання високих професійних і соціальних ролей у матеріальному і духовному виробництві" [3].

На студентський вік припадає процес активного формування соціальної зрілості. Соціальна зрілість полягає у здатності кожної молодої людини опанувати сукупність соціальних ролей. Розвиваються такі якості особистості як: цілеспрямованість, рішучість, наполегливість, самостійність, ініціативність, уміння володіти собою. Підвищується інтерес до моральних проблем: цілі, способу життя, любові, вірності. Однак, здатність людини 17-19 років до свідомої регуляції своєї поведінки розвинута не повною мірою. Вивчення проблеми соціальної адаптації особистості в цей період важливо і для забезпечення наступності між загальноосвітньою і вищою школою.

Складності адаптації студентів на початкових етапах навчання у ВНЗ обумовлені рядом особливостей. У ВНЗ система навчання характеризується великим обсягом матеріалу, високою самостійністю і відповідальністю студентів. Особливості переходу із середньої школи у

ВНЗ пов'язані не тільки з перебудовою провідного типу діяльності, але і з входженням особистості у новий колектив. Вступ до ВНЗ є важливою переломною подією в житті молодих людей. Найбільші труднощі полягають у зміні соціальної позиції людини при переході зі шкільного соціуму; способів навчальної діяльності; у зміні звичних для школяра зв'язків, відносин і стереотипів поведінки. На початку навчання студент повинен “перестати” бути школярем, а до його закінчення - студентом [4].

Умови навчання у вузі в більшій мірі, ніж у школі, вимагають від студентів уміння самостійної організації навчальної діяльності, уміння вчитися. Необхідною умовою успішної діяльності студента є засвоєння нових для нього особливостей навчання у ВНЗ. На протязі перших курсів складається студентський колектив, формуються навички і уміння раціональної організації розумової діяльності, усвідомлюється (або не усвідомлюється) покликання до обраної професії, виробляється оптимальний режим праці, дозвілля і побуту, встановлюється система роботи із самоосвіти і самовиховання професійно значимих якостей особистості. Необхідною умовою успішної діяльності студента є освоєння нових для нього особливостей навчання. Опанування нових способів і методів навчання зменшує відчуття внутрішнього дискомфорту і блокує можливість конфлікту із середовищем.

Можна виділити основні проблеми які постають перед першокурсником.

1. Необхідність засвоєння певної суми знань в обраній спеціальності.

2. Невідповідність розумових можливостей студента й нової інформації. 3. Соціальна зрілість, що включає готовність виконувати вимоги ВНЗ та відповідні вікові і статусні соціальні функції.

4. Емоційний стан студента, що впливає на результат навчальної діяльності. Емоційний стан виступає суб'єктивним індикатором, що відбиває задоволеність студента перебуванням у ВНЗ.

5. Налагодження стосунків у студентській групі. Відсутність частих конфліктів між студентом і іншими членами групи.

6. Зміцнення соціальної дисципліни, здатності свідомо дотримуватися правил життєдіяльності в студентському соціумі.

7. Ступінь реалізації студентом у своїй поведінці соціальних і моральних норм.

9. Досягнення студентською групою ціннісно-орієнтованої єдності по основних питаннях (відношення до навчання, обраній спеціальності, характеру проведення дозвілля)[5].

Л і т е р а т у р а

1. Айдаралиев А. А. Адаптация человека к экстремальным условиям / А. А. Айдаралиев, А. Л. Максимов. - Л. : Наука, 1988. - 124 с.
2. Алексеева О. Ф. Индивидуально-психологический фактор адаптации субъекта учебной деятельности. Дисс. ... канд. психол. наук. - М.: РГПУ, 1994. -139 с.
3. Андреева Г. А. Проблемы адаптации студентов / Андреева Г. А. // Молодежь и образование. - М. : Высшая школа, 1972. - С. 194-203.
4. Балл Г. А. Понятие адаптации и его значение для психологии личности / Балл Г. А. // Вопросы психологии. - 1989. - № 1. - С. 92-100.
5. Крамар В. С. Роль контроля адаптации первокурсника / Крамар В. С. // Вестник высшей школы. - 1979. - № 9. - С. 89-91.